

Vai e-rēķinu piegādei jāizmanto e-adrese

Lauris Klagišs, SIA "Zvērināta advokāta Laura Klagiša birojs", zvērināts advokāts, sertificēts personas datu apstrādes speciālists

Šobrīd sagatavotajos Ministra kabineta noteikumos par kārtību, kādā organizē un īsteno strukturētu e-rēķinu apriti un kādā iesniedz strukturētu e-rēķinu datus Valsts ieņēmumu dienestam, ir paredzēts, ka uzņēmumi vienojas par sev ērtāko e-rēķinu aprites kanālu – portālu Latvija.gov.lv, operatoriem vai citu veidu (grāmatvedības sistēmām, e-pastu u. c.). Kā tas saskan ar Ministru kabineta noteikumu Nr.154 "Piemērojamais elektroniskā rēķina standarts un tā pamatelementu izmantošanas specifikācija un aprites kārtība" 6.¹punktu, kurā teikts, ka *pasūtītājs, sabiedrisko pakalpojumu sniedzējs, kā arī publiskais partneris vai tā pārstāvis, kas ir tiešās pārvaldes iestāde, kā elektronisko rēķinu piegādes kanālu izmanto oficiālo elektronisko adresi?*

Latvijas uzņēmējdarbības vidē arvien straujāk ienāk digitālā transformācija. Viens no tās stūrakmeņiem ir pāreja uz strukturētu elektronisko rēķinu (e-rēķinu) apriti. Šajā procesā daudzi grāmatveži un uzņēmumu vadītāji saskaras ar pamatotu neskaidrību: kā savā starpā saskan divi, šķietami pretrunīgi regulējuma virzieni? No vienas puses, jauno Ministru kabineta (MK) noteikumu projekts paredz brīvu izvēli un vienošanos starp komersantiem par ērtāko e-rēķinu apmaiņas kanālu. No otras puses, spēkā esošie MK noteikumi Nr.154 strikti paredz, ka konkrētām valsts iestādēm rēķini obligāti jāsūta, izmantojot oficiālo elektronisko adresi (e-adresi).

Šī šķietamā pretruna nav likumdevēja kļūda vai nepārdomāts solis. Tā ir apzināta, divu līmeņu stratēģija, kas paredzēta, lai vienlaikus veicinātu tirgus efektivitāti un inovācijas privātajā segmentā, vienlaikus nodrošinot maksimālu standartizāciju, drošību un

izsekojamību komunikācijā ar valsts pārvaldes iestādēm.). Šis konflikts tiek atrisināts, piemērojot fundamentālu tiesību principu: *lex specialis derogat legi generali* jeb speciālā tiesību norma prevalē pār vispārējo. Jaunie, elastīgie noteikumi ir vispārējā norma, kas attiecas uz lielāko daļu saimniecisko darījumu. Savukārt MK noteikumi Nr.154 ir speciālā norma, kas piemērojama tikai publisko iepirkumu jomā, turklāt to **6.1.punkts** ir vēl specifiskāka norma, kas attiecas uz šauru, bet nozīmīgu valsts iestāžu loku.

Speciālās prasības

Lai izprastu kopainu, vispirms ir detalizēti jāanalizē normatīvais akts, kas rada specifiskās prasības un ir jautājuma pamatā – MK noteikumi Nr.154. Vissvarīgākais aspekts, kas jāņem vērā, ir šo noteikumu juridiskais pamats. Tie ir izdoti saskaņā ar Publisko iepirkumu likumu, Sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju iepirkumu likumu un citiem saistītiem normatīvajiem aktiem, kas regulē publiskā sektora iepirkumus. Šis fakts nekavējoties un nepārprotami ierobežo MK noteikumu Nr.154 piemērošanas sfēru. **Tie attiecas tikai un vienīgi uz darījumiem, kas notiek publisko iepirkumu vai publiskās un privātās partnerības līgumu ietvaros.** Citiem vārdiem sakot, šie noteikumi neregulē un nekad nav bijuši paredzēti, lai regulētu komerciālus darījumus starp diviem privātiem uzņēmumiem. Ja uzņēmums pārdod preces vai sniedz pakalpojumus citam privātam uzņēmumam, MK noteikumi Nr.154 uz šo darījumu neattiecas.

Šis ir pirmais un fundamentālais solis, lai nošķirtu abus regulējuma līmeņus. Šo noteikumu mērķis bija digitalizēt un standartizēt veidu, kā valsts un pašvaldību iestādes saņem un apstrādā rēķinus no saviem piegādātājiem, tādējādi uzlabojot publiskās pārvaldes efektivitāti, nevis noteikt vienotu sistēmu visai Latvijas ekonomikai.

Pat publisko iepirkumu jomā MK noteikumi Nr.154 kā pamatprincipu nosaka zināmu elastību. Šo noteikumu 6.punkts

paredz, ka pasūtītājs (valsts vai pašvaldības iestāde) nodrošina piegādātājam iespēju iesniegt e-rēķinu, izmantojot vairākus alternatīvus kanālus, piemēram, e-adresi vai e-pastu. Šis punkts apliecina, ka likumdevējs ir apzinājies publiskā sektora daudzveidību. Piemēram, valsts kapitālsabiedrība vai liela pašvaldības iestāde var izmantot sarežģītas iepirkumu vadības sistēmas, kas ir integrētas ar konkrētu e-rēķinu operatoru platformām. Šādos gadījumos e-adresei vai e-pasta izmantošana varētu būt neefektīva. Tādēļ likums atļauj līgumā paredzēt citu kanālu.

Un šeit nonākam pie jautājuma kodola – MK noteikumu Nr.154 **6.1.punkta**, kas tika pievienots ar vēlākiem grozījumiem. Šis punkts nosaka: *pasūtītājs, sabiedrisko pakalpojumu sniedzējs, kā arī publiskais partneris vai tā pārstāvis, kas ir tiešās pārvaldes iestāde, kā elektronisko rēķinu piegādes kanālu izmanto oficiālo elektronisko adresi.* Šī ir speciālā norma MK noteikumos Nr.154. Tā no visām publiskā sektora iestādēm izdala vienu konkrētu apakšgrupu un tai piemēro daudz stingrāku, obligātu prasību, atceļot noteikumu **6.punktā** doto izvēles brīvību. Šīm iestādēm e-adrese nav viena no opcijām, bet gan vienīgais atļautais kanāls e-rēķinu saņemšanai no Latvijas piegādātājiem.

Starp jaunajiem MK noteikumiem, kas paredz brīvu kanālu izvēli, un MK noteikumiem, kas nosaka obligātu e-adresei lietošanu, nav juridiskas pretrunas

Atslēga uz atbilstību slēpjas termina “tiešās pārvaldes iestāde” izpratnē. Šis termins nav definēts pašos MK noteikumos Nr.154. Tā definīcija ir meklējama hierarhiski augstākā un fundamentālākā likumā – Valsts pārvaldes iekārtas likumā. Tiešās pārvaldes iestādes ir valsts administratīvās sistēmas kodols. Tās ir ministrijas (piemēram, Finanšu ministrija), Valsts kanceleja, ministriju padotībā esošas iestādes (piemēram, Valsts kase). Šīs iestādes ir jānošķir no pastarpinātās pārvaldes iestādēm (piemēram,

pašvaldībām un to iestādēm) vai publiskām kapitālsabiedrībām (piemēram, VAS “Latvijas Pasts”). Obligātā e-adreses prasība tieši šīm iestādēm ir ieviesta ar mērķi nodrošināt maksimālu drošību, juridiskās noteiktības līmeni, sūtījumu izsekojamību un vienotu procesu valsts pamatfunkciju izpildē. Valsts budžeta izpilde, nodokļu administrēšana un citas kritiskas funkcijas nevar būt atkarīgas no dažādām e-pasta adresēm vai trešo pušu platformām, kas var radīt drošības riskus vai apstrādes sarežģījumus. E-adrese šajā kontekstā kalpo kā vienots, valsts garantēts un juridiski saistošs “digitālais pasts” komunikācijai ar valsts pārvaldes sirdi.

Vispārējās prasības

Tagad pievērsīsimies jautājuma otrajai daļai – jaunajiem MK noteikumiem, kas paredz pušu brīvu vienošanos par e-rēķinu aprites kanāliem. Šis regulējums ir jāaplūko kā nākamais solis e-rēķinu ieviešanā, kas fokusējas uz privāto sektoru. Jaunā regulējuma projekta filozofija, kas ļauj uzņēmumiem pašiem vienoties par sev ērtāko kanālu (operatoru platformas, grāmatvedības sistēmu tiešā integrācija, e-pasts ar strukturētu datu pielikumu utt.), pilnībā atbilst civiltiesībās nostiprinātajam līgumu brīvības principam. Lielākajai daļai ekonomisko darījumu, kas notiek starp privātiem komersantiem, valsts mērķis nav uzspiest vienu konkrētu tehnoloģiju, bet gan radīt tiesisko ietvaru, kas veicina efektivitāti un brīvu konkurenci.

Piespiest visus Latvijas uzņēmumus, sākot no maziem ģimenes uzņēmumiem un beidzot ar lielām korporācijām, izmantot vienu un to pašu sistēmu būtu neefektīvi, dārgi un bremzētu inovācijas. Viens uzņēmums var izmantot modernu uzņēmuma resursu plānošanas (ERP) sistēmu ar iebūvētu e-rēķinu moduli, cits – vienkāršu grāmatvedības programmu, kas sūta rēķinus pa e-pastu, bet trešais – specializētu e-rēķinu operatora pakalpojumu. Jaunais regulējums ir vērsts uz to, lai leģitimizētu šo daudzveidību, nosakot prasības rezultātam (strukturētiem datiem), nevis metodei.

Pastāv juridiskas pretrunas?

Apvienojot abas analīzes daļas, var atrisināt šķietamo pretrunu, izmantojot jau minēto tiesību principu. Iztēlojieties to kā ceļu satiksmes noteikumus! Vispārējā atļautā braukšanas ātruma norma uz šosejas ir 110 kilometri stundā. Taču, ja uz šīs pašas šosejas ir ceļa remonta posms, kurā uzstādīta zīme ar ātruma ierobežojumu – 70 kilometri stundā, tad šajā konkrētajā posmā ir spēkā šī speciālā norma. Nav nekādas pretrunas – speciālā norma konkrētajā situācijā vienkārši aizstāj vispārējo.

Tieši tāda pati loģika darbojas e-rēķinu regulējumā. **Jaunie MK noteikumi būs vispārējā norma, kas attieksies uz visu ekonomiku un noteiks pušu brīvas vienošanās principu.** Savukārt MK noteikumu Nr.154 **6.punkts** ir speciālā norma, kas iedarbojas brīdī, kad uzņēmums slēdz publiskā iepirkuma līgumu ar publiskā sektora iestādi (kas nav tiešās pārvaldes iestāde). Šī norma sašaurina izvēli līdz trim konkrētām opcijām. MK noteikumu Nr.154, **6.1.punkts** ir vēl specifiskāka norma (*lex specialis specialior*), kas iedarbojas, ja līguma partneris ir tiešās pārvaldes iestāde (piemēram, ministrija).

Tātad starp jaunajiem MK noteikumiem, kas paredz brīvu kanālu izvēli, un MK noteikumu Nr.154 **6.1.punktu**, kas nosaka obligātu e-adreses lietošanu, nav juridiskas pretrunas. **Jaunais regulējums attieksies uz darījumiem starp privātiem komersantiem, ļaujot tiem brīvi vienoties par e-rēķinu apmaiņas veidu.** Savukārt MK noteikumi Nr.154 ir spēkā tikai publisko iepirkumu jomā, un to **6.1.punkts** ir īpašs izņēmums, kas piemērojams tikai šauram valsts iestāžu lokam – tiešās pārvaldes iestādēm.

Latvijas izvēlētā divu līmeņu pieeja e-rēķinu ieviešanai ir pārdomāta un pragmatiska. Tā līdzsvaro valsts pārvaldes nepieciešamību pēc standartizācijas, kontroles un drošības savos procesos ar privātā tirgus vajadzību pēc elastības, konkurences un inovācijām. Tā vietā, lai visai ekonomikai uzspiestu vienu,

universālu risinājumu, kas varētu būt neefektīvs un apgrūtināošs, likumdevējs ir izvēlējis mērķētu pieeju. Tiek noteiktas stingras prasības tur, kur tas ir kritiski nepieciešams (komunikācijā ar valsts pārvaldes kodolu), vienlaikus ļaujot tirgum pašam atrast efektīvākos risinājumus plašākā komercdarbības vidē.